

СПЕЦИФІКА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 44(1), с. 166–170

Розглянуто специфіку управління національними підприємствами в умовах глобалізації. Підкреслюється, що сучасна теоретична думка розглядає мікро- і макрорівні інтеграційних процесів, відповідно утворення і розвиток багатонаціональних та транснаціональних корпорацій, а також регіональних інтеграційних об'єднань країн. Ці процеси сприяють посиленню централізму, формуванню глобального менеджменту.

Специфікою сучасного етапу розвитку світової економіки є посилення процесів міжнародного поділу праці на мікрорівні у формі утворення міжнародних багатонаціональних і транснаціональних корпорацій (БНК і ТНК), і на макрорівні у формі утворення регіональних інтеграційних об'єднань країн. Згідно з існуючими визначеннями різниця між БНК і ТНК полягає в тому, що у перших з них головна компанія утворюється за рахунок капіталів двох і більше країн, а в других — однієї країни. Менеджмент обох форм міжнародної економічної діяльності характеризується централізованою організацією управління при наданні широкої господарської самостійності підрозділам, дочірнім підприємствам і філіям, що можуть знаходитися у різних країнах світу.

Більшість міжнародних корпорацій належить до транснаціональних, тому скорочено їх визначають аббревіатурою ТНК.

У зв'язку з посиленням ролі ТНК цілком логічно виникає проблема співіснування і взаємодії на території країни базування й приймаючих країн національних підприємств, які функціонують в умовах ринкової взаємодії зі своїми контрагентами, і підприємств, що є частиною ТНК і функціонують в умовах централізованого управління з боку своїх головних материнських компаній. Ви-

рішення цієї проблеми впливає як на розвиток економіки країн, де функціонують ТНК, так і на стан самої ТНК і світової економіки в цілому.

Водночас міжнародна інтеграція відбувається на макрорівні у формі утворення регіональних об'єднань країн і породжує проблему злиття і об'єднання підприємств цих країн у єдині великі підприємства, що тісно пов'язане з етапами розвитку цих регіональних об'єднань, а також з розвитком в них ТНК.

Проблема розвитку і ролі ТНК і регіональних об'єднань країн досліджується у працях зарубіжних і вітчизняних науковців: П. Баклі, Р. Вернон, Дж. Гелбрейт, Дж. Даннінг, П. Кругман, О. Курицький, М. Кесон, Ю. Нікітінська, Х. Перлмутер, М. Портер, А. Ругман, Ф. Рут, Ю. Шишков, О. Білорус, О. Рогач, В. Рокоча, Д. Лук'яненко, В. Плотніков, В. Новицький, А. Філіпенко, О. Шнирков та ін.

Узагальнюючи аналіз їхніх основних праць, можна констатувати, що в них глибоко й всебічно досліджуються процеси транснаціоналізації та регіоналізації світової економіки. Проте не всі питання достатньо висвітлені. Зокрема, практично не розробленими є питання взаємодії транснаціоналізації та регіоналізації, їх зв'язок з проблемою глобального управління [1, 213].

Проаналізуємо вплив глобалізації на управління національними підприємствами, взаємодії транснаціоналізації та регіоналізації з формуванням системи глобального управління.

Загально визнаним є факт тісного зв'язку між такими важливими особливостями сучасного розвитку світової економіки, як глобалізація, збільшення кількості і посилення ролі міжнародних корпорацій. Існування такого взаємозв'язку має беззаперечний характер, тому що ці процеси у своїй основі мають інтернаціоналізацію виробництва, що є закономірним наслідком дії закону міжнародного поділу праці. Сучасні міжнародні корпорації — це гігантські промислово-фінансові об'єднання, побудовані за принципом централізованого управління й інтернаціональні за сферою своєї діяльності. Вони беруть активну участь у процесах світової торгівлі, інвестування капіталу, обміну технологіями, виробничого і науково-технічного співробітництва, міграції робочої сили і тим самим посилюють процес інтернаціоналізації світу, активно використовують об'єктивні тенденції міжнародного поділу праці і сприяють встановленню нових схем у всесвітньому поділі праці [2, 18]. Саме ТНК і є тим основним фактором, що прискорює глобалізацію світового господарства. Це зазначає фундатор Київського Міжнародного інституту менеджменту професор Б. Гаврилишин: "Головними рушіями глобалізації є великі міжнародні фінансові, промислові і торговельні підприємства. Сполучені Штати Америки, Японія і кілька західноєвропейських країн, в яких базуються такі підприємства, стали саме завдяки їм ключовими акторами на світовій економічній арені" [3, 3]. Саме тому однією з найважливіших характеристик розвитку глобалізаційних процесів є динаміка зростання кількості ТНК та збільшення питомої ваги основних показників, що їх характеризують, щодо відповідних світових показників: валового національного продукту, обсягів промислового виробництва, товарообігу, експорту, прямих іноземних інвестицій тощо.

Станом на 2012 р. у світі налічувалося близько 82 тис. транснаціональних корпо-

рацій, а їх оборот перевищував 30 трлн дол. [4; 5]. ТНК контролюють більше як 50 % світового промислового виробництва, 67 % міжнародної торгівлі, більше ніж 80 % патентів і ліцензій на нову техніку й ноу-хау, майже 90 % прямих зарубіжних інвестицій [6, 44]. Основними країнами походження міжнародних корпорацій є США, Європейський Союз і Японія. В останній час збільшується кількість ТНК, утворених Китаєм, Індією, Бразилією, Росією та іншими країнами. З цього можна зробити висновок, що набуття країною статусу країни базування ТНК надає їй певних як гео економічних, так і геополітичних переваг.

Разом з тим у літературі зазначається, що тенденція зростання ТНК супроводжується ускладненням їх відносин з національними державами [7, 164]. Такі ускладнення можуть набувати навіть і характер суперечностей як з країною базування, так і з приймаючими країнами. Це пояснюється тим, що підприємницькі структури національних економік можуть як брати участь у формуванні і функціонуванні ТНК, так і не брати такої участі. У другому випадку національні підприємства стають конкурентами ТНК. Тобто цілком логічно зазначити, що в умовах розвитку ТНК перед підприємствами національної економіки можуть постати дві альтернативи: або у тій чи іншій формі приєднатися до діяльності відповідної ТНК, вступивши тим самим у співробітництво з нею, або конкурувати з нею.

З точки зору власності ТНК може мати за межами материнської (головної) компанії три види підприємств: 1) зарубіжне підприємство, в якому ТНК (головній компанії) належить менше 50 % активів підприємства; 2) дочірня фірма, в якій понад 50 % активів належать ТНК; 3) зарубіжний філіал із 100 % активів ТНК. Виходячи з такого розмаїття трьох видів частин ТНК, логічно допускати можливість існування певних специфічних рис менеджменту у цих частинах ТНК.

Спільним для усіх ТНК є централізована організація всієї управлінської діяльності при наданні широкої господарської самостійності зарубіжним підприємствам, дочірнім

фірмам і філіям. Тому **специфічні риси менеджменту** виявлятимуться у цих частинах ТНК саме **ступенем їх господарської самостійності**. Але **принцип централізованого управління у масштабі всієї корпорації залишається непорушним**.

Національні підприємства країн, як базування, так і прийняття, функціонують в різних умовах залежно від державного устрою і цивілізаційної належності цих країн, у більшості з яких відсутня централізована організація управління національною економікою, яка спостерігається у ТНК. *Тому централізований менеджмент ТНК одержує різні для себе можливості в країнах базування й прийняття, чим він і користується шляхом впровадження трансфертного ціноутворення і специфічної системи управління фінансами і використовуючи найкращим для себе чином наявні фактори виробництва і системи логістики і маркетингу.*

Дослідники ТНК відзначають, що ці корпорації не стільки працюють на внутрішній ринок, скільки на світові ринки, забезпечують високоефективне планування виробництва, товарного ринку, динамічну політику в галузі капіталовкладень та науково-дослідних робіт у національному, континентальному і міжнародному масштабах для усіх підрозділів (філій) материнської корпорації як єдиного цілого.

Головною метою ТНК є забезпечення виробництва товарів і послуг для світового ринку з мінімально можливими витратами для одержання максимального прибутку. Ця мета досягається двома шляхами: 1) наближенням до споживачів виробництва товарів та послуг; 2) зменшенням обкладання податками, що досягається за допомогою місцевого уряду. Ці шляхи пов'язані з використанням прямих закордонних інвестицій. Тому *важливою специфікою менеджменту ТНК є використання прямих закордонних інвестицій*, яке дає можливість створювати оптимальну географічну конфігурацію ТНК, сприяє їх стратегічному розвитку.

У тактичному плані специфіка менеджменту ТНК виявляється у застосуванні трансфертних цін, використання яких дає

зможу підрозділам ТНК, що функціонують у різних країнах, вміло використовувати національні законодавства з метою зменшення сплати податків шляхом перекачування відповідних ресурсів з однієї галузі в іншу, з однієї країни-реципієнта в іншу чи до штаб-квартири ТНК.

Заходячи у будь-яку приймаючу країну, ТНК цілком закономірно вступають у певні економічні відносини з національними суб'єктами економічної діяльності (корпораціями). Якщо ці відносини формуються як конкурентні, то принаймні два фактори, економічна потужність і наявність централізованого планування і управління в ТНК, утворюють значні для них конкурентні переваги. Результатом дії цих переваг стає повне або часткове витіснення національного виробника з тієї частини ринку, на яку входить ТНК, або його поглинання ТНК. Конкретним важелем такого витіснення з внутрішнього ринку національного товаровиробника стає застосування в ТНК трансфертного ціноутворення, яке може стимулювати посилення цінової конкурентоспроможності ТНК і одночасно зменшувати суму податкових надходжень до бюджету країни-реципієнта від її діяльності.

Важливою особливістю менеджменту ТНК є велика увага, що приділяється технологічному розвитку виробництва, реалізації продукції та її післяпродажного обслуговування. Тому можна стверджувати, що заходження ТНК в країну сприяє підняттю рівня технологій і культури виробництва і споживання її населенням сучасних товарів і послуг.

Разом з тим слід відмітити, що зазначені особливості менеджменту ТНК можуть надавати країнам як базування, так і прийому (реципієнтам) як певні переваги і стабільність економічного розвитку, так і вести до втрат і певної дестабілізації. Це цілком логічно випливає з того, що *мета функціонування ТНК, одержання максимального прибутку за всіх непередбачених умов світового розвитку, може входити у суперечність з інтересами країн, на території яких функціонує ТНК.*

Подолати цю суперечність, а точніше — її розв'язати, можна шляхом інтеграції кра-

їн, на території яких функціонує ТНК, тобто шляхом утворення регіонального об'єднання з **централізованою організацією всієї управлінської діяльності** як наступницею і результатом розвитку системи управління ТНК у процесі її перетворення в регіональне об'єднання країн базування і країн-реципієнтів.

Отже, **розвиток ТНК цілком об'єктивно має сприяти формуванню на базі країн її функціонування регіонального об'єднання з централізованою системою управління при наданні широкої господарської самостійності своїм складовим – країнам-реципієнтам.**

Але при такому фактично недослідженому [1, 211–213] доповненні процесу транснаціоналізації на мікрорівні процесом регіоналізації на макрорівні виникає суперечність: ТНК успішно розвиваються саме за рахунок використання належності їх складових до різних країн з різними умовами правового регулювання економічних процесів, що й дає їм можливість використовувати переваги міжнародного поділу праці за допомогою як трансфертних цін, так і специфіки фінансування і оподаткування виробництва і споживання в різних країнах. Об'єднання цих країн сприятиме уніфікації правового регулювання економічних процесів і тим самим позбавленню тих переваг ТНК, які сприяють їх конкурентним перевагам на національних, регіональних і світових ринках.

Слід додати, що на території країн може існувати певна кількість ТНК, і якщо їх розвиток буде супроводжуватися об'єднанням країн походження і країн-реципієнтів, то цілком закономірно може привести до утворення єдиного планетарного господарства. Саме тому в науковій літературі утворення і розвиток ТНК цілком обґрунтовано розглядається як закономірний етап побудови єдиного планетарного господарства.

Та якщо побудову єдиного планетарного господарства розглядати як закономірний процес трансформації ТНК, то логічним слід вважати, що **основним принципом управління, єдиним планетарним господарством стане принцип централізованого управління**

у масштабі всієї планети, тобто у глобальному, світовому масштабі.

Висновок цілком логічний, і якщо додержуватися висловленої багатьма дослідниками гіпотези про можливість трансформації системи ТНК в єдине планетарне господарство, то у ньому буде діяти, як і у попередніх ТНК, єдине централізоване управління з різним ступенем господарської самостійності окремих складових, які умовно можна буде визначати поняттям “країна”. Так само умовно можна буде називати й інституцію, що займатиме найвищий щабель у ієрархії управління, “світовим урядом”.

Умовність таких назв логічно обґрунтовується таким чином. За своїм визначенням ТНК функціонують у конкурентній боротьбі з національними підприємствами, які не увійшли до їх складу. І якщо, згідно з викладеною схемою, відбудеться трансформація ТНК у регіональні об'єднання країн базування і країн-реципієнтів і на їх основі утворення єдиного планетарного господарства, то окремо його складовою мають стати ті у недалекому минулому національні підприємства, які залишилися поза ТНК. Але у процесі регіональної інтеграції ці національні підприємства шляхом злиття й приєднання набудуть статусу глобальних підприємств, які також управлятимуться “світовим урядом”.

Цілком закономірно виникає питання, чи не призведе це до повної монополізації економічних відносин і зникнення механізму конкуренції, який вважається основою розвитку економічної системи? Відповідь на це запитання виходить за межі чисто економічного дослідження. Але викладене дає можливість цілком логічно стверджувати, що утворення ТНК та їх успішний розвиток передбачає існування національних (країнних) економік, а утворення регіональних (країнних) об'єднань зменшує поле можливостей утворення й розвитку ТНК. Тобто регіоналізація обмежує транснаціоналізацію за своїм визначенням.

Одночасно з цим можна стверджувати, що з позицій економічної практики централізоване організоване функціонування ТНК доводить свою більшу економічну ефективність

порівняно з ринково організованим функціонуванням національних підприємств.

Отже, можна стверджувати, що за умов розвитку ТНК будь-яка країна в основу організації економічного життя має покласти принцип державного централізму, згідно з яким завжди мати важелі, спроможні коригувати негативні впливи ринкового регулювання функціонування національних підприємств і зокрема не допускати використання ТНК як засобу встановлення у світі нееквівалентного, схожого з колоніальним режиму міжнародного співробітництва.

Література

1. Детермінанти мікро- і макрорегулювання в національній економічній системі за умов глобалізації. Ч. 2: Монографія / За ред. З. О. Адаманової. — Сім-

ферополь: КРП “Вид-во “Кримнавчпеддержвидав”, 2014. — 344 с.

2. Шагурин С. В. Экономика транснационального предприятия / С. В. Шагурин, П. Д. Шимко. — СПб.: СПб ГПУ, 2008. — 335 с.

3. Соколенко С. І. Глобалізація і економіка України / С. І. Соколенко. — К.: Логос, 1999. — 568 с.

4. Трифонова И. В. Роль транснациональных корпораций в глобализации мировой экономики / И. В. Трифонова // Молодой ученый. — 2013. — № 9. — С. 243–245.

5. World Investment Report, 2011. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://unctad.org/en/docs/wir2011_embargoed_en.pdf

6. Денисова Е. Ю. Глобальные тенденции развития международного транснационального бизнеса / Е. Ю. Денисова // Вісн. Одеського нац. ун-ту. Економіка. — Т. 19. — Вип. 1. — Одеса, 2014. — С. 43–46.

7. Семененко Т. М. Транснаціональні корпорації в конкурентному бізнес-середовищі / Т. М. Семененко // Формування ринкових відносин в Україні: 36. наук. праць. Вип. 5 (158); наук. ред. І. Г. Манцуров. — К., 2014. — С. 162–166.

В умовах глобалізації в основу організації економічного життя країн має покладатися принцип державного централізму для запобігання використання ТНК як засобу встановлення нееквівалентного режиму міжнародного співробітництва.

В условиях глобализации в основу организации экономической жизни стран должен быть положен принцип государственного централизма для предупреждения возможности использования ТНК в качестве средства установления неэквивалентного характера международного сотрудничества.

In the conditions of globalization the main organizational principle of the economical life of countries should be centralism in order to prevent the TNC from using nonequivalent international cooperation.

Надійшла 9 грудня 2014 р.